

чення його ефективності; вивчення стану правового забезпечення страхового бізнесу в регіонах, галузях та ін., а також застосування нових інструментів правового регулювання страхової діяльності.

Література

1. Біленчук П. Страхове право України: поняття, завдання, принципи // Страхова справа. – 2005. – № 3. – С. 25-27.
2. Головка А.Т. Основи довгострокового страхування : навч. посіб. / А.Т. Головка, М.П. Денисенко, І.О. Ковтун, В.Г. Кабанов. – К. : Вид-во "Алерта", 2007. – 444 с.
3. Пацурія Н.Б. Страхове право України : навч. посіб. / Н.Б. Пацурія. – К. : Вид-во "Юрінком Інтер", 2006. – 176 с.
4. Основы страховой деятельности : учебник / отв. ред. проф. Т.А. Федорова. – М. : Изд-во БЕК, 2001. – 768 с.

УДК 658.155

Аспір. Т.В. Склярчук – НУ "Львівська політехніка"

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА, ЯКЕ ВПЛИВАЄ НА ФОРМУВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто питання виникнення трансакційних витрат у взаємозв'язку підприємства із інституціональним середовищем. Виділено та проаналізовано основні чинники інституціонального середовища, що впливають на формування трансакційних витрат суб'єктів ринку. Запропоновано та проаналізовано модель взаємозв'язку підприємства із складниками інституціонального середовища.

Ключові слова: інституціоналізм, інституціональне середовище, трансакційні витрати, чинники інституціонального середовища.

Post-graduate T.V. Skljarchuk – NU "L'vivs'ka Politekhnik"

Institutional environment research of forming influences on enterprise transaction costs

The question of origin of transaction costs is considered in intercommunication of enterprise with an institutional environment. The basic factors of institutional environment of, are selected and analysed which influence on forming of transaction costs of market subjects. The model of intercommunication of enterprise is offered and analysed with the constituents of institutional environment.

Keywords: institutionalism, institutional environment, transaction costs, factors of institutional environment.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження трансакційних витрат, що виникають внаслідок взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем зумовлюється трансформаційними процесами в економіці України. Це неминуче призводить до розширення і реструктуризації інституціонального середовища, яке зумовлює зростання трансакційних витрат у виробничо-господарській діяльності. Ринкові взаємовідносини між суб'єктами господарювання набувають дедалі складнішого контрактного характеру.

Контракт є важливим інституціональним інструментом, який стимулює забезпечення ефективної виробничо-господарської діяльності. Кожна зі сторін зацікавлена в захисті власних інтересів (є почуття пріоритетності задоволення власних інтересів), а це можливо тільки тоді, коли одна зі сторін

щось втрачає. Контракт не може оптимально поєднати раціоналізм і опортунізм, а звідси – неминучість збільшення трансакційних витрат.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Трансакційні витрати досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, серед них: Р. Коуз, К. Еррору, Дж. Коммонс, А. Алчіан, Д. Норд, О. Вільямсон, Дж. Волліс, В. Кокорев, С. Малахов, С. Архієреєв, Р. Капелюшников, Й. Барцель, Г. Клейнер та інші, які визнають існування трансакційних витрат у будь-якій господарській діяльності.

Більшість зарубіжних вчених [5, 6] розглядає трансакційні витрати як категорію економічної теорії, здійснюючи дослідження цих витрат на макрорівні. Це значно узагальнює поняття та показники трансакційних витрат під час функціонування суб'єктів ринку. А от дослідженням цієї категорії витрат на мікрорівні приділено замало уваги. Це пов'язано із складністю аналізу цих витрат, оскільки для того, щоб виділити трансакційні витрати на суб'єктах ринку, оцінити їх величину, потрібні додаткові дослідження. Відомий дослідник цієї теорії А. Алчіан стверджує, що основними чинниками виникнення трансакційних витрат є проблеми спілкування, невідповідність дій умовам договору, нечіткість оброблення інформації, нечіткість визначення прав тощо.

На основі проаналізованої економічної, технічної літератури, констатуємо певну закономірність: під час вивчення трансакційних витрат значну увагу приділяють саме суті цих витрат, і значно менше – чинникам, які зумовлюють їхню появу. Тому постає питання щодо визначення чинників виникнення трансакційних витрат у взаємовідносинах із інституціональним середовищем.

Метою цього дослідження є вивчити теоретичні основи та окреслити прикладні проблеми формування трансакційних витрат у взаємовідносинах підприємства з інституціональним середовищем. Відповідно до мети, потрібно вирішити такі завдання: обґрунтувати теоретичні засади виникнення трансакційних витрат у взаємовідносинах підприємства із зовнішнім середовищем; запропонувати модель взаємозв'язку підприємства із складниками інституціонального середовища, що сприяє формуванню трансакційних витрат підприємства.

Викладення основного матеріалу. Оскільки ефективність виробничо-господарської діяльності, залежить від багатьох чинників – як внутрішніх, так і зовнішніх (щодо суб'єкта ринку), наступним завданням буде вивчення інституціонального (зовнішнього) середовища суб'єкта ринку та відповідно, зовнішніх чинників формування трансакційних витрат.

Під інституціоналізмом варто розуміти концепцію економічної теорії, яка в економічній системі синтезує роль соціальних, правових, організаційних, політичних, етичних, ментальних, економічних інститутів у процесі їхнього функціонування" [8, с. 63].

Функціонування ринкової економічної системи на макроекономічному рівні потребує залучення більших витрат, які за конкретних інституціональних рішень можуть виявлятися у зростанні чи зниженні величини ефективності. В економічній літературі трапляється декілька визначень інституціонального середовища, а саме:

- *інституціональне середовище* – це сукупність основоположних соціальних, політичних та економічних правил, що обмежують людську поведінку [8, с. 287];
- *інституціональне середовище* – це рівень підприємницького й управлінського потенціалу, а також соціологічної та правової системи [7, с. 63].

Інституціональне середовище значно впливає на розвиток економіки завдяки підвищенню ефективності процесів товарного і грошового обігу та надання суб'єктам ринку комплексу ринкових послуг, що створюють сприятливі умови для розвитку виробничо-господарської діяльності.

Інституціональне середовище суб'єктів ринку складається з сукупності інститутів. Поняття інститут охоплює в себе економічні організації та установи (уряд, парламент, центральний банк, міністерства, служби), а також правила, за якими взаємодіють суб'єкти господарювання. Наявні інститути обмежують та визначають поведінку суб'єктів ринку щодо виробничо-господарської діяльності, тому інститути визначають "правила гри". Сприятливе інституціональне середовище забезпечує стійкі правила поведінки для суб'єктів ринку. Це значно спрощує інформаційний та фінансовий обмін між суб'єктами ринку та зовнішнім середовищем.

Рис. 1. Чинники інституціонального середовища, що впливають на формування трансакційних витрат суб'єктів ринку

Розглядаючи інституціональне середовище, варто виділити інституціональні чинники, що впливають на ефективність виробничо-господарської діяльності суб'єктів ринку.

Інституціональні – чинники, пов'язані з управлінням, регулюванням окремих сфер, галузей, економічних, суспільних відносин (науково-технічні, фінансові, інвестиційні, соціальні чинники і заходи щодо покращення управління, перебудови інститутів управління цими сферами). Аналізуючи інституціональне середовище суб'єктів ринку, слід виділити такі чинники, що впливають на формування трансакційних витрат, а саме (рис. 1):

- *податкова політика*, відсутність належного законодавчо-нормативного забезпечення. Податкова система країни на сьогодні має вкрай негативний

влив на функціонування суб'єктів ринку. Виробничо-господарська діяльність не може повноцінно розвиватися за відсутності або недосконалості законів, що її регулюють. Вирішення будь-яких конфліктних ситуацій, що виникають, неминуче призводить до залучення додаткових фінансових ресурсів для покриття протермінованих проплат чи нарахованої пені, санкцій тощо;

- *адміністративні бар'єри*. Велика кількість законів, нормативних актів, інструкцій заплутує суб'єкти ринку; крім цього, підприємства піддаються частим і безпідставним перевіркам з боку різноманітних державних органів;
- *обмеженість внутрішнього попиту і наявність кризи збуту на внутрішньому ринку*. Малий бізнес постійно втрачає головних споживачів своєї продукції внаслідок погіршення рівня заможності населення, зменшення прибутків громадян. Для покращення ситуації суб'єкти ринку часто залучають додаткові ресурси, що себе окуповують;
- *недостатня державна підтримка*. На сьогодні в Україні ще немає ефективної системи державної підтримки та цілковитої захищеності суб'єктів ринку;
- *механізм фінансування і кредитування*, інформаційне і консультаційного забезпечення, система підготування і перепідготовки кадрів для виробничо-господарської діяльності недосконалі і дають дуже мало користі, при тому, що потребують належного часто невинновданого фінансування;
- *низька інвестиційна активність унаслідок нестабільності економіки*;
- *тіньова економіка*. Найчастіше суб'єкти ринку змушені бути учасниками тіньової економіки, які формуються під постійним податковим тисом, державною бюрократією тощо;
- *неефективна приватизація*. Процес приватизації суб'єктів ринку, що спостерігався в країні, був підпорядкований багатьом обмеженням. Як наслідок, при повторному ринку приватизаційних об'єктів, що не функціонують, багато його суб'єктів перебуває в руках тих, хто не в змозі ними управляти, але не може їх продати.

Аналізуючи структуру інституціонального середовища, варто зауважити, що між суб'єктами ринку спостерігається як прямий, так і зворотний зв'язок (рис. 2). Ці взаємовідносини неодмінно мають контрактний (договірний) характер.

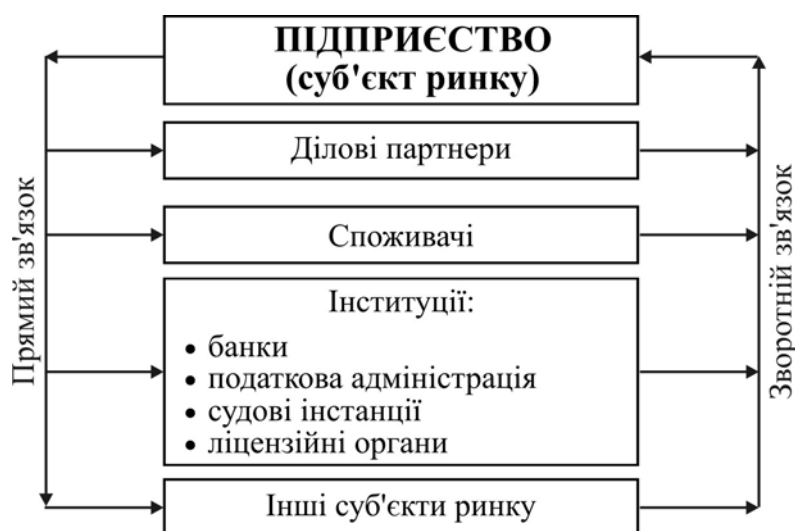

Рис. 2. Модель взаємозв'язку складників інституціонального середовища

Аналізуючи взаємозв'язок підприємство $\Leftrightarrow$ ділові партнери, варто відзначити, що тут спостерігається двосторонній зв'язок: підприємство-ділові партнери та ділові партнери-підприємство. За добре налагодженої контрак-

тної основи взаємодії даних суб'єктів ринку відбувається ефективна співпраця, що супроводжується мінімальними, чи нульовими незапланованими витратами. у порушенні встановлених юридичних та правових норм в процесі укладання контракту в майбутньому є загроза складності вирішення конфліктних ситуацій, що неодмінно супроводжуються додатковим залученням фінансових ресурсів.

Розглядаючи взаємозв'язок **підприємство** $\Leftrightarrow$ **споживачі**, зауважимо, що прямий зв'язок тут спостерігається під час реалізації продукції безпосередньо споживачу. Одним з прикладів взаємозв'язку підприємства із споживачами є безпосередньо реалізація продукції та усі витрати, пов'язані із нею (витрати на дослідження ринку, рекламу, акції тощо).

Зворотний зв'язок підприємства зі споживачами виникає здебільшого у таких двох випадках:

- у виробничо-господарській діяльності підприємства планується комплексне маркетингове дослідження споживчого ринку, з метою покращення свого конкурентного становища на ринку, покращення існуючої чи виготовлення нової продукції, розширення ринку збуту тощо. Якщо це дослідження буде виконане на належному рівні, з урахуванням всіх важливих чинників, то надалі функціонування підприємства на ринку буде ефективним.
- у випадку невідповідності якості придбаної продукції, що підтверджує Закон України "Про захист прав споживачів" (Розділ II) [4]. Оскільки підприємство має забезпечити заміну або ремонт бракованої продукції, то в цьому випадку спостерігаються трансакційні втрати.

Зазначимо, що витрати виробничої собівартості у дослідженні формування та впливу трансакційних витрат внаслідок взаємодії суб'єктів ринку з ринковими інституціями упускаються (не враховуються), тому що в цьому випадку вони не прямо впливають на формування даних витрат. Надалі під величиною управлінських витрат потрібно розуміти сума витрат виробничо-господарської діяльності за винятком виробничої собівартості.

Аналізуючи взаємовідносини **підприємство** $\Leftrightarrow$ **ринкові інституції**, відзначимо, що в цьому випадку інституціями як складниками інституціонального середовища виступають банки, податкова адміністрація, судові інстанції, ліцензійні органи та інші інституціональні структури.

За стабільної економічної системи взаємозв'язок суб'єкта ринку з ринковими інституціями набуває стабільного, ефективного характеру, але як тільки починаються будь-які економічні зрушення, вони неминуче спричиняють зміни в системі ринкових відносин між ними.

Аналізуючи витрати взаємозв'язку **підприємство** $\Leftrightarrow$ **інші суб'єкти ринку**, треба відзначити, що до цих витрат потрібно долучати витрати: на розмитнення, допоміжні перевезення транспортних компаній, страхування автомобілів, телефонні послуги тощо.

Отже, аналіз ефективності використання трансакційних витрат у взаємозв'язку **підприємство** $\Leftrightarrow$ **інші суб'єкти ринку** ще раз підтвердив нагальність виокремлення та аналізу цих витрат у виробничо-господарській діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Проаналізовані теоретичні аспекти щодо виявлення та вивчення складників інституціонального середовища, що впливають на формування трансакційних витрат виробничо-господарської діяльності підприємства будуть використані у подальших дослідженнях, спрямованих на розроблення відповідної теоретичної бази – теорії трансакційних витрат, чинників, що впливають на їх формування, виокремлення з-поміж інших витрат господарської діяльності, а також розроблення методик, спрямованих на оптимізацію трансакційних витрат.

Література

1. **Закон № 1775.** – Закон України від 01.06.2000 р. № 1775-III "Про ліцензування певних видів господарської діяльності".
2. **Закон № 2181.** – Закон України від 21.12.2000 р. № 2181-III "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами".
3. **Декрет № 30-93.** – Декрет Кабінету Міністрів України від 08.04.93 р. № 30-93 "Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення".
4. **Закон України** "Про захист прав споживачів" (Розділ II № 3161-IV (3161-15) від 01.12.2005).
5. **Архиреев С.И.** Трансакційний сектор економіки України. – Харків : ХФ НІСД, 2003. – 56 с.
6. **Коуз Р.** Природа фірми // Фирма, рынок и право : пер. с англ. – М. : Изд-во "Дело" ЛТД, 1993. – С. 33-53.
7. **Історія економічних учень** : підручник / Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко, А.М. Поручник та ін. / за ред. Л.Я. Корнійчук, Н.О. Татаренко. – К. : Вид-во КНЕУ, 1999. – 564 с.
8. **Ткач А.А.** Інституціональна економіка. Нова інституціональна економічна теорія : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 304 с.

УДК 330.237

Ст. викл. Л.Й. Созанський – Львівська філія Європейського університету

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Розглянуто потребу під час оцінювання фінансової стійкості підприємств враховувати галузеві особливості та рекомендаційні значення. Запропоновано формулу для розрахунку мінімально потрібного рівня коефіцієнта фінансової стійкості (частки власного капіталу у сукупному капіталі) для будівельних підприємств.

Ключові слова: фінансова стійкість, рекомендаційне значення, виробничі запаси, дебіторська заборгованість.

Senior lecturer L.Y. Sozanskiy – Lviv department of European University

Finansvoyi stability assessment improvement construction company Ukraine

The need for financial evaluation in assessing financial stability to take into account industry characteristics, and recommended values. The proposed formula for calculating the minimum required level of financial stability coefficient (the share of equity capital in the aggregate) for construction companies

Keywords: financial stability, reference value, production resources, accounts receivable.

Вступ. В умовах фінансової та економічної кризи особливо актуальним є дослідження чинників, що спричинили фінансову й економічну кризу